

ANKARAVİ İSMAİL B. AHMED RUSŪHÎ *

Dr. Erhan YETİK
Ondokuz Mayıs Üni.
İlâhiyat Fak.

A- Hayatı:

Yaklaşık olarak XVI.yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da dünyaya gelen İsmâil b. Ahmed Rusûhî, doğum yerine nisbetle Ankaravî diye anılmış, yazdığı Mesnevi şerhinin kendisine sağladığı şöhret sebebiyle Hz. Şârih ünvanını almış, 1019/1610 dan 1041/1631 yılına kadar şeyhliğini yaptığı Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi'nin yapılış tarihine 897/1491 delâlet eden "er-Rusûh" kelimesini "Rusûhî" şeklinde şiirlerinde mahlas olarak kullandığı için kendisinden Rusûhî Dede diye de sözedilmiştir.

Ankaravî İsmail b. Ahmed Rusûhî tasavvufî hayata yönelmeden önce doğum yeri olan Ankara'da dinî ilimleri tahsil etmiş, bu arada arapça ve farsçayı da bu dillerde şiir yazabilecek bir seviyede öğrenmiştir. Daha sonra o dönemde Ankara ve çevresinde yaygın olan Bayramiye tarikatına giren Ankaravî bu tarikatta şeyhlik makamına kadar yükselmiş, (1) yine o devirde etkin bir başka tarikat olan Halvetiye tarikatından da icazet almıştır (2). Bir ara tedavi maksadıyla gittiği Konya'da Mevlevî dergâhının şeyhi Bostan Çelebi (1040/1630) ile tanışarak onun irşadı ile Mevlevî tarikatına girmiş, (3) hararetle benimsediği mevlevîliğin âdab ve erkânını öğrenip kısa sürede sülûkünü tamamlamış ve nihayet bir Bayramî şeyhi olarak gittiği Konya'dan 1019/1610 yılında bir Mevlevî şeyhi olarak dönmüş ve aynı tarihte İstanbul

Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi'ne şeyh olarak gönderilmiştir (4). Vefatına kadar bu görevi sürdüren Ankaravî, İstanbul'da bulunduğu süre içinde ilmî çalışmalarına devam etti, kıymetli eserler verdi ve bu sayede devrinin, alimlerinin, tasavvuf büyüklerinin saygısını kazandı. XVII. asrın önde gelen Osmanlı mutasavvıfları arasında yer alan Ankaravî diğer taraftan Kadızadeliler'in hücumlarına maruz kalmış, o dönemde tekkeleri basan, tarikat erbabına karşı sözlü ve fiilî sataşmalarda bulunan bu grupla ilmî ölçüler dahilinde mücadele etmiş, Hucetü's-Sema' ve er-Risâletü't-Tenzihîyye fî Şe'ni'l-Mevlevîyye isimli eserlerini bu mücadele esnasında kaleme almıştır. Ancak, karşı taraf mücadelesini seviyesiz bir şekilde ortaya koymuş, ona karşı yöneltilen sözlü sataşmalar onu ölümle tehdide kadar ileri götürülmüş, bu yüzden o, hatta sürgün olarak İstanbul dışına bile çıkmak zorunda bırakılmıştır (5). Fakat neticede bu mutaassıp grubun saldırıları etkisini kaybetmiş ve özellikle Ankaravî bu mücadeleler sebebiyle daha çok tanınmış ve meşhur olmuştur.

"Hakiki dost posta bağlı değildir", "Tecrid ehlinin gelişi de gidişi de aynı minval üzere olmak gerekir" (6). "Şimdi usulü ile vusule müşerref olmak arzusundayım" (7) gibi sözlerle etrafındakileri ölümüne hazırlayan ve bu suretle irtihallerinin de yaklaştığını anlatmak isteyen Ankaravî 1041/1631 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşur. Vefatına "Hitam" ve "İrtihal-i irfan" ifadeleriyle tarih düşürülmüştür (9). Vasiyeti doğrultusunda Galata Kulekapısı Mevlevîhanesi haziresine defnedilen Ankaravî'nin kabri üzerine daha sonra bir türbe inşa edilmiş, önce ahşap olan bu türbe günümüze intikal eden şekliyle 1235/1819 yılında Halet Said Efendi (1239/1823) tarafından yeniden yaptırılmıştır. Bu

türbede İsmâil Ankaravî'den başka Şeyh İsa Efendi (1185/1771),Şeyh Selim Dede (1191/1777),meşhur divan şairimiz Şeyh Galib (1213/1798)ve Şeyh Mehmed Ruhi Dede de medfundurlar (10).

B- İlmî ve Edebî Şahsiyeti:

XVII.asırda genel olarak ilmi yönden bir durgunluktan sözedilebilirse de edebî alanda tabiî bir inkişâfın sürmüş olduğu ifade edilebilir.Şöyleki;bu dönemde Zenbilli Ali Efendi (932/1525'),İbn Kemal (940/1533) ve Ebu's-Suûd Efendi (982 /1574) gibi din bilginlerini görememekle birlikte,edebî şahsiyetlerden Nef'î (1045/1635), Şeyh'ül-İslâm Yahya Efendi (1053/1643) ve Nev'îzâde Atâî(1035/1625) gibi şairler Ankaravî'nin muasırları olarak yaşamışlardır.

İsmâil Ankaravî yaşadığı dönemin geleneğine uygun olarak önce dinî ilimleri tahsil etmiş,Türk diline vukufiyeti yanında arapça ve farsçayı da çok iyi bir şekilde öğrenmiştir.Şüphesiz eserlerinin çoğu mesleği icabı tasavvufa dair olan Ankaravî XVII.yüzyılın meşhur mutasavvıflarından ve bu dönemin tasavvuf edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olarak görülmelidir.

Evliya Çelebi tarafından "mânâ denizi" diye tavsif edilen (11) Ankaravî,Mu'cemü'l-Müellifin'de pek çok ilimde söz sahibi suffî ve muhaddis biri olarak tanıtılmaktadır (12). O tasavvufa,tefsire,hadise ve edebiyata dair telif eserleri yanında,başta Mevlâna'nın (672/1273)Mesnevî'si olmak üzere pek çok eseri de kendisine has güzel üslubuyla başarılı bir şekilde şerhetmiştir.Mesnevî şerhindeki başarısı sebebiyle Hz.Şârih ünvanını almış ve bu ünvan asırlar boyu ona ait olarak kalmıştır. Hatta bu yüzden-

olmalıdır ki kendisinden sonra Mesnevî okutacaklara verilen icazetnamelerde onun usulü ve yolu başlıca şart olarak kabul edilegelmiştir (13).

İlmî bir anlayışa sahip olan Ankaravî eserlerini yazarken dinî naslar yanında o alanda yazılı telifatı gözden geçirir ve değerlendirir, indî görüşler ileri sürmekten kaçınır, bütün dikkatine rağmen düşebileceği yanlışlar sebebiyle ikaz edilmesini ister ve kendini "cümlelerin hâk-i rahî" olarak gördüğünü ifade eder (14).

İsmail Ankaravî'nin eserlerinde kullandığı dil de oldukça sade ve güzeldir. Özellikle Mesnevi şerhinde anlaşılması güç tasavvufi konuları güzel üslubuyla anlaşılır hale getirmiş, halk diline ait kelime ve deyimlere büyük önem vermiştir ki, bu da onun hem bir sanatkâr, hem de esaslı bir edebi güce sahip olduğunu gösterir (15).

Ankaravî'nin şiirlerinin bir kısmını dağınık olarak eserlerinde görmek mümkün ise de onları topluca inceleyebilmek herhalde Divan'ının ele geçirilmesine bağlıdır. Kaynaklarda mevcudiyetinden sözedilen (16) Divan'ını araştırmamıza rağmen göremedik. Gerçi onun edebî şahsiyeti hakkında türkçe, arapça ve farsça olarak yazdığı mevcut şiirlerine ve eserlerinde kullandığı dile, ifade gücüne bakılarak bir hüküm vermek mümkün ise de, daha kesin bir kanaat için Divan'ının bulunup incelenmesi daha çok yararlı olur kanaatindeyiz.

C- Tasavvuf Anlayışı:

Şüphesiz İsmail Ankaravî bir tarikat kurucusu değil, kurulu bir tarikatın mevcut tekkelerinden birinin şeyhi olarak görev yapmış bir mutasavvıftır. Ancak, ortaya koyduğu eserleri

ve dergâh dışına da taşan mücadeleleri sebebiyle o, sıradan bir tarikat şeyhi olarak da mütalâa edilemez.

Ankaravî bağlı bulunduğu Mevlevî tarikatının tasavvuf anlayışına sadık kalmakla beraber mutedil ve muhafazakâr bir tutum izlemiş, hem zahidliğe, hem de aşk ve muhabbette önem veren bir anlayışa sahip olmuştur. Bu anlayışının tabii bir sonucu olarak o, bir taraftan dinin zahiri hükümlerine fazla önem vermeyen tasavvufî cereyanlara, diğer taraftan da tasavvufu bid'at sayan gruplara karşı açık olarak tavır almış, mücadele vermiştir.

Ona göre tarikat; Kur'an ayetlerine, Peygamber (s.a. v.)'nin sünnetlerine ve meşayihin sözlerine uygun olan bir yoldur (17). Bu yolda surete, şekilciliğe itibar edilmemeli, (18) ifrat ve tefritten uzak kalınmalı, akvâl, ef'al ve ahvalde itidalden ayrılmamalıdır (19). Halvet ve uzlet yerine sohbet ve hizmeti benimseyen Ankaravî, (20) müridlerine hayatın içine girmeyi, meşreblerine göre mutlaka bir iş tutmayı tavsiye etmiştir (21). Zira sulûkün başta gelen şartı helâl lokma yemektir (22). Helâl lokmanın meyvesi; taat, ilim ve hikmet, haram lokmanın mahsülü; zulmet, ma'siyet, cehalet ve gaflettir (23). Yine ona göre menfaat için tarikata girmek, ilim ve irfandan yoksun kalmak tasvip edilecek bir durum değildir (24). Tarikat şeyhinin dinin hükümlerini yerine getiren, tarikat edeblerine riayet eden, ilim ve irfan sahibi (25) Hz. Peygambere zahiren ve batınen tabi olması gerektiğine inanan Ankaravî, bu durumda olmayanların yüzlerini görmeyenlerin, sözlerini işitmeyenlerin kurtuluşa ereceklerini beyan etmektedir (26). Ona göre nefis cehenneminin üzerine kurulu olan sırat-ı evliyanın yolcuları da birbirlerinden çok farklıdır. Şöyle ki; bunlardan bazıları bu sıratı, aşk ve muhabbetin

kuvveti sebebiyle parlayan şimşek misali çabucak geçer, bazıları ilim ve amel kanatlarıyla uçarak aşar, bazıları ise yürüyerek ya da sürtünerek geçer. Nefis girdabından kurtulmanın, sıratı güvenle aşmanın yolu; aşk ve muhabbete, ilim ve amele yönelmektir (27).

Kısacası, Ankaravî tasavvuf anlayışında her türlü aşırılıktan uzak, mutedil ve muhafazakâr bir sufi, zahidlikle birlikte aşk ve muhabbet sahibi olmaya da önem veren bir tarikat şeyhi, Mevlevî tarikatına bağlı, Mevlâna'nın görüşlerini benimsemiş, İbn Arabî'nin (638/1240) eserlerinden, Abdullah b. Muhammed el-Ensârî'nin (481/1088) Menazilü's-Sâirîn'inden pek çok yararlanmış bir mutasavvıftır diyebiliriz.

D Eserleri:

İsmâil Ankaravî'nin eserlerinin sayısı hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki; kaynaklardan bazılarında kırk, hatta kırkaltı (28) eserinden sözedilirken, bazı kaynaklarda ise, yirmiyi müteceviz eseri olduğu ifade edilmiştir (29). Bu konuda verilen eser isim listeleri de birbirinden farklıdır. Muhtevalarının tanıtılması bir tarafa eserlerinin isimleri dahi doğru olarak tesbit edilmiş değildir. Bu arada ona ait olmadığı halde ona nisbet edilen eserler de olmuştur (30). Ayrıca Ankaravî'nin eserlerinde çağındaki ilim ve fikir hayatına hakim olan şerhciliğin de ağır bastığını özellikle belirtmemiz gerekir. O başta Mevlâna olmak üzere İbn Arabî, İbn Fârız (632/1235) ve Abdullah b. Muhammed el-Ensârî gibi meşhur mutasavvıfların eserlerini şerhetmiş, özellikle Mesnevî şârihliği alanında oldukça ileri bir noktaya ulaşmıştır.

Biz burada Ankaravî'ye aidiyeti kesin olan,kütüphanelerimizde matbu veya yazma olarak mevcut bulunan ve bugün için tesbit edebildiğimiz telif eserleri ile şerhlerini ve ona ait olmadığı halde ona nisbet edilen eserleri kısaca tanıtmaya çalışacağız.

1- Telif Eserleri:

a- Minhâcü'l-Fukara: Ankaravî'nin Mesnevî şerhinden sonra en meşhur olan eseridir.Ankaravî bu eserini müridlerine tarikat âdab ve erkânını anlatmak ve başkalarına karşı da Mevlevî tarikatını savunmak amacıyla yazmıştır(31).Ankaravî bu eserin birinci bölümünde tarikatla ilgili mes'eleleri,ikinci bölümünde şer'i ve dinî konuları,üçüncü bölümünde ise sülûk mertebelerini işlemiştir.

Türkçe olarak kaleme alınmış olan bu eser (Bulak, 1256,İstanbul,1286),iki defa basılmıştır.

b- Derecâtü's-Sâlikîn: Matbu olmayan ve tesbit edebildiğimiz tek nüshasını (Süleymaniye ktp.Hacı Mahmud Efendi nr.2674)görebildiğimiz bu eser; Minhâcü'l-Fukara'nın son bölümündeki sülûk derecelerinin ayrı olarak ele alındığı bir kitaptır.

c- Nisâb-ı Mevlevî:Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Efendi'nin (1053/1643)isteği üzerine kaleme alınmış olan bu eser farsça ve manzumdur.Bunda Minhâcü'l-Fukara'daki konular işlenmiştir.Matbu olmayan Nisâb-ı Mevlevî'nin yazma nüshaları (Süleymaniye ktp.Serez nr.1524,Lala İsmâil,nr.231) mevcuttur.

d-Hıccetü's-Sema: İsminden de anlaşılacağı veçhile Mevlevî semainın meşruiyetini beyan sadedinde telif

edilmiş bir risâle olup, türkçe olan bu risale Minhâcü'l-Fukara'nın zeylinde onunla birlikte basılmıştır.

e- er-Risâletü't-Tenzihîyye fî Şe'ni'l-Mevlevîyye:

Bu risâle de Hücetü's,Sema isimli risâlenin arapçası olup (Leiden,1892)matbudur.

f- Cenâhü'l-Ervâh: İnsanları Hak Teâlâ'yı tevhide teşvik amacıyla yazılmış türkçe bir eser olup matbu olmayan bu eserin yazma nüshaları (Süleymaniye ktp. Reîsü'l-Küttâb,nr.1182/4,Hacı Mahmud Efendi,nr.2558,Lala İsmail,nr.213/3) görülebilir.

g- Fütûhât-ı Aynîyye: Fatiha suresinin tefsirini konu almakla birlikte yedi bölümden teşekkül eden bu eserinde Ankaravî,Kur'an'ın,besmelenin,Fatiha suresinin faziletlerine dair bilgiler vermiş, son bölümde surenin tercüme ve tefsirini yapmıştır.Konular ayet ve hadislerden istifade edilerek,muhtelif tefsirlerden nakiller yapılmak suretiyle işlenmiş,tasavvufî izahlarda bulunulmuştur.Türkçe olarak kaleme alınmış olan Fütûhat-ı Aynîyye'nin (İstanbul,1327) güzel bir baskısı yapılmıştır.

h- Misbâhü'l-Esrâr: Ankaravî'nin Gazalî'nin (505/1111) Mişkâtü'l-Envâr isimli eserinden esinlenerek, ona benzer bir tarzda telif ettiği Nûr suresinin 35.ayetinin tefsirini konu alan ve bu ayeti tasavvufî yönden açıklayan bir eserdir. Henüz basılmamış olan bu eserin yazma nüshaları (Süleymaniye ktp.Hacı Mahmud Efendi, nr.2872/1, Düğümlü Baba,nr.10, Lala İsmail,nr.213/1) mevcuttur.

ı- Risâle-i Uyun-ı İsna Aşere: Oniki manzumeyi içeren türkçe bir risâledir.Her manzumede değişik konular işlenmiş olup,matbû olmayan bu risâlenin tesbit

edebildiğimiz tek nüshası (İstanbul Üniversite ktp.Türkçe Yazmalar Bölümü, nr.6394) vardır.

j- Miftâhü'l-Belâğa ve Misbâhü'l-Fesâha:Sahasında yazılan ilk türkçe eserlerden biri olarak bilinen bu kitap,Celâleddin Muhammed b.Abdurrahman el-Kazvîni'nin(739/1338) Telhîsü'l-Miftâh fi'l-Meânî ve'l-Beyân isimli eseri ile Mahmud b.Muhammed el-Giyânî'nin (886/1481) Menâzîrü'l-İnşâ adlı kitabı esas alınarak,dört bölüm halinde yazılmış,konular Türk okuyucuların anlayacağı bir dille, onların bu konulardaki beklentileri dikkate alınarak işlenmiştir.Pek güzel olmayan bir baskısı (İstanbul, 1284) yapılmıştır.

k- Risâle-i Usul-i Tarikat-ı Mevlâna: Mevlâna'nın tarikat silsilesini ve Mevlevî tarikatında sülûkün keyfiyetini açıklamak amacıyla yazılmış türkçe küçük bir risaledir.Yazma nüshalarına (Süleymaniye ktp.Nafiz Paşa,nr.352 İstanbul Üniversite Ktp.Türkçe Yazmalar Bölümü, nr.6394,İstanbul Divan Edebiyatı Müzesi, nr.104) bakılabilir.

l- Sülûknâme-i Şeyh İsmâil: Sülûkûn mahiyetini, şeyh-halk münasaebetini,zikir konularını içine alan,türkçe olarak kaleme alınmış birkaç sahifelik bir risâledir. Tesbit edebildiğimiz tek yazma nüshası bir önceki eserin kenarında (istanbul Üniversite ktp.Türkçe Yazmalar Bölümü,nr.6394) bulunmaktadır.

2- Şerhleri:

a- Mecmuatü'l-Letâif ve Metmuretü'l-Meârif: Bu kitap Mevlâna'nın Mesnevî'sinin en güzel ve en başarılı şerhlerinden biri olup,İsmâil Ankaravî'yi tanıtan ve

ve ona Hz.Şârih ünvanını kazandıran eseridir. Ankaravî bu şerhte aslında anlaşılması güç tasavvufî konuları sade bir dille ve orjinâl misallerle okuyucuya sunmuş, Mesnevî'nin tamamını tasavvufî inceliklere işaret etmek suretiyle anlaşılması zor olan beyitler üzerinde daha fazla durarak şerhetmiş ve bu sayede haklı bir şöhrete sahip olmuştur. Ankaravî şerhi yedi cild olup, yapılan baskıları (Mısır, 1221, 1241, 1251, İstanbul, 1257, 1289) hep altı cilttir. Çünkü yedinci cildin Mevlâna'ya aidiyeti tartışmalıdır. Bu tartışma Ankaravî'nin 1035/1625 yılında 810/1407 de yazılmış yedi ciltlik bir Mesnevî'ye rastlaması ve bu cildin de Mesnevîden olduğu kanaatine vararak onu şerhetmesiyle başlar ve asırlar boyu devam eder. Ankaravî bu yüzden pek çok tenkide de maruz kalır (32).

b- Fâtihü'l-Ebyât: Mesnevî'nin ilk onsekiz beytinin, zor anlaşılan bazı kelimelerinin şerhini konu alan müstakil bir eser olmasına rağmen, mevzubahis edilen Mesnevî şerhinin birinci cildinin başında ve yapılan baskılarda onunla birlikte yer alması sebebiyle olmalıdır bazı kaynaklarda Ankaravî'nin Mesnevî şerhi Fâtihü'l-Ebyât ismi ile tanıtılır.

c- Câmiü'l-Âyât: Mesnevî'de geçen ayet ve hadislerin manâlarını mutazammın beyitlerle, arapça beyitlerin ve anlaşılması güç olan bazı kelimelerin şerhini konu alan türkçe bir eserdir. Bu çalışması ile Ankâravî Mesnevî'nin Kur'an ayetlerine ve Resul'ün sünnetlerine dayandığını ortaya koymak istemiştir diyebiliriz. Câmiü'l-Âyât'ta belli bölümler mevcut değildir. Sadece

Mesnevî ciltlerinin başlangıçları belirtilmiş, bazı hikâyelerin başlıkları verilmiş ve Mesnevî'deki sıraya göre konular işlenmiştir. Hediyyetü'l-Ârifîn'de Ankaravî'nin el-Fâtihatü'l-Ayniyye fî Şerh-i ma Vekaa Fî Kitabi'l-Mesnevî Mine'l-Ebyâti'l Arabiyye isimli bir eserden sözedilmektedir ki (33)bu kitabın isminde mevzubahis edilen konusundan anlaşıldığı kadarıyla Câmiü'l-Âyât olması icabeder. Çünkü mezkur konuda Ankaravî'nin Câmiü'l-Âyât'tan başka eseri olmadığı gibi Fütühât-ı Ayniyye de onun Fâtihâ suresinin tefsirine dair yazdığı eserinin ismidir. Matbu olmayan Câmiü'l-Âyât'ın yazma nüshaları (Süleymaniye ktp. Pertev Paşa, nr. 255/1, Antalya Takelioğlu, nr. 390, Mihrişah Sultan, nr. 181) mevcuttur.

d- Simâtü'l-Mukinîn: Ankaravî'nin Mesnevî'nin dibacesine yazdığı şerhdir. Arapça yazdığı bu şerhinde Ankaravî Mesnevî girişinde yer alan vecîz beyanları edebî bir uslûbla açıklamış, konu ile ilgili tasavvufi izahlarda bulunmuştur. Bir mukaddimeden sonra mesnevî dibacesinin şerhini içeren eser hatime ile son bulur. Henüz baskısı yapılmamış olan Simâtü'l-Mukinîn'in tesbit edebildiğimiz en eski yazma nüshaları (Topkapı Sarayı Revan Köşkü ktp. nr. 451, Süleymaniye ktp. Şehid Ali paşa, nr. 285/2, H. Hüsnü Paşa, nr. 659) mevcuttur.

e- Tuhfetü'l-Berere: Hz. Şânih bu eserini dostlarına hediye amacı ile kaleme almış ve bu kitapta Mesnevî'den seçtiği beyitleri şerhetmiş, ayrıca kendisine ait beyitlere de yer vermiştir. Türkçe olarak yazılmış

olan bu eser de henüz basılmamış olup, tarafımdan tesbit edilebilen tek yazma nüshası (Süleymaniye ktp. H. Hüsnü Paşa, nr.736) bulunmaktadır.

f- Hall-i Müşkülât-ı Mesnevî: Fâtihü'l- Ebyât isimli eserini teliften sonra, meşhur Mesnevî şerhinden önce türkçe olarak kaleme aldığı bu eserinde Ankaravî, şerhini gerekli gördüğü, zor anlaşılan Mesnevî beyitlerini şerhetmiş, tasavvuffi açıdan Mesnevî hikaye ve kıssalarındaki hikmetleri, maksadları açıklamıştır. Matbu olmayan sonu eksik tek nüshasını görebildiğimiz bu eserin mevcut kısmında Ankaravî, Mesnevî'nin birinci ve ikinci ciltlerinden seçilen beyitlerin şerhi ile bazı hikâye ve kıssaların açıklamasını ele almıştır. Bu durumda mevcut nüshaya bakılarak bu çalışmanın Mesnevî'nin tamamını kapsayıp kapsamadığı hakkında bir hüküm verebilmek zordur. Ancak belirtilen ölçüler dahilinde Ankaravî'nin bütünüyle Mesnevî'de geçen zor anlaşılan beyitleri ve özellikle hikâye ve kıssalardaki maksadları açıklamayı amaçlayan bir çalışmaya yöneldiği muhakkaktır. Sözü edilen eserin görebildiğimiz tek yazma nüshası (Beyazıd Üniversite ktp. Veliyüddin, nr.1672) bulunmaktadır.

g- İzahü'l- Hikem: Şihâbüddin Ebü'l-Fütuh Yahya b. Habeş b. Emirek'in (587/1191) Heyâkilü'n- Nûr isimli meşhur eserine Ankaravî tarafından yazılan şerhtir. Eserin başında Heyâkilü'n-Nûr hakkında bilgi verilmiş, sonra şerhe konu olan metin sıra ile şerhedilerek hatime ile şerh tamamlanmıştır. Türkçe olan

bu eserin henüz bir baskısı yapılmamış olup, yazma nüshaları (Süleymaniye ktp.Şehid Ali Paşa,nr.1747,ve 2749, Halet Efendi, nr.727/3) mevcuttur.

h- Mekasıdü'l-Âliyye fî Şerhi't-Tâiyye:İbn Fâ-
rız Ömer b.Ali el-Mısrî es-Sa'di'nin (632/1235)Kasî-
detü't-Tâiyye'sine Ankaravî tarafından yazılan Şerh-
tir.Mukaddimedede eser hakkında verilen bilgiden sonra
beyitler ele alınarak önce gramer yönünden, sonra da
manâ bakımından gerekli açıklamalar yapılmış, hatime
ile eser bitirilmiştir.Matbu olmayan bu şerhin de di-
li türkçedir.Yazma nüshaları (Süleymaniye ktp. Halet
Efendi,nr.220,221/1,Hamidiye,nr.654) vardır.

1- Şerh-ü Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye:Yine
İbn Fârız'ın bir başka kasîdesi Kasîdetü'l- Mimiyye
el-Hamriyye'sine İsmâîl Ankaravî'nin yazdığı bir
şerhtir.Türkçe olarak kaleme alınan bu şerhte de be-
yitler önce gramer yönünden sonra manâlarının açık-
lanması bakımından ele alınmış,tasavvufî izahlar ya-
pılmıştır.Henüz baskısı yapılmamış olan bu şerhin
yazma nüshaları (Süleymaniye ktp.Reîsü'l-Küttâb, nr.
727/2 ve 796) görülebilir.

j- Hadis-i Erbaîn Şerhi: Bilindiği gibi hadis
külliyyâtı arasında muhtelif amaçlar gözetilerek ya-
zılmış kırk hadisi biraraya getiren pek çok esere
rastlanır.İşte İsmâîl Ankaravî'nin Hadis-i Erbaîn
Şerhi de Mevlevî tarikatına bid'at ve dalâlet naza-
rıyla bakanlara cevap olmak üzere kaleme alınmış,se-
ma,raks ve gınâya dair kırk hadisin şerhini konu

alan bir eserdir.Gerek hadislerin seçilişinde ve gerekse şerhinde kendine has bir özelliği olan bu eserinde Ankaravî;hadislere dayalı olarak Mevlevî tari-katının ve benimsediği tasavvufi görüşlerinin savun-masını yapmaya çalışmıştır diyebiliriz.Türkçe olan bu eserinde Ankaravî,hadislere birinci,ikinci hadis diye başlıklar koymuş,metinden sonra tercüme ve şer-hine geçmiş,yeri geldikçe konularla ilgili olarak Mesnevî'den beyitler getirmiştir.Matbu olmayan Ha-dis-i Erbaîn Şerhi'nin yazma nüshaları (Süleymaniye ktp.Reîsü'l-küttâb,nr.1182/5,Nafiz Paşa,nr.184,Lala İsmâîl,nr.15/2) mevcuttur.

k- Zübdetü'l-Fuhûs fî Nakşi'l-Füsûs: İbn Arabî Füsûsu'l-Hikem isimli meşhur eserini Nakşü'l- Füsûs adlı eserinde hülâsa etmiş,Mevlâna Abdurrahman Cami (898/1492)Nakdü'n-Nüsûs ismi ile bu eseri farsçaya çevirmiştir.Ankaravî de bunu mezkur isimle türkçeye çevirmiş ve şerhetmiştir.Bu şerhin (İstanbul, 1328) baskısı vardır.

l- el-Hikemü'l-Münderice fî Şerhi'l-Münferice: Ebü'l-Fadl Yusuf b.Muhammed'in (513/1119) Ka-sîdetü'l-Münferice'sinin türkçe şerhidir.Otuzbeş be-yitten ibaret olan bu kasîdenin beyitlerini Ankaravî önce gramer yönünden incelemiş,sonra manâ bakımından açıklamıştır.Eserin (Bulak,1300,İstanbul,1327)baskı-ları yapılmıştır.

E- Sonuç:

Ankaravî İsmâîl b.Ahmed Rusûhî herşeyden önce büyük bir mutasavvıf,sonra türkçe, arapça ve farsça

şairleri olan bir şair ve aynı zamanda devrine göre dinî bilimlerde söz sahibi bir alimdir. Ancak, onun bütün çalışmalarında tasavvufî yönü ağırlık gösterir. Meselâ; şerh için seçtiği kırk hadis bile tasavvufî görüşlerini teyid amacına yöneliktir.

Mesnevî şerhinde gösterdiği başarı ve bu sayede kazandığı şöhret onu Hz. Şârih ünvanıyla asırların insanı yapmıştır. Bu durum kendisinden sonra Mesnevî okutacaklara verilen icazetnamelerde kullanılan ifadelerde açık olarak görülmektedir.

Onun tasavvuf anlayışı: her türlü aşırılıktan uzak Kur'an ve sünnete dayalı, Mevlevî tarikatına sadık, zahidlikle beraber, aşk ve muhabbete de değer veren bir anlayış olmuştur.

Ankaravî'nin görüşlerinde özellikle Mevlâna'nın ve İbn Arabî'nin tesiri olduğu muhakkaktır. Buna rağmen o yirmi dördü aşkın eseri ve Kadızadelilere karşı verdiği mücadelesiyle Tasavvuf Tarihine mal olmuş, kendine has önemi olan bir büyük mutasavvıf olarak kabul görmüş biridir.

Eserlerinin ayrı ayrı incelenmesi, varlığından söz edilen Divanının bulunması halisane temennimizdir.

* Bu makale "İsmail-i Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" isimli basılmamış doktora tezine dayalı bilgileri içermektedir.

D İ P N O T L A R

1. Esrar Dede, Tezkire-i Şuaray-ı Mevleviyye, İst. Üniversite ktp. Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 89, vr. 62b, Ali Enver, Semahane-i Edeb, İst. 1309, s. 81 vd. Gölpınarlı, Abdülbâki, Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, İst. 1953, s. 143.
2. Ankaravî İsmâil b. Ahmed Rusûhi, Mecmuatü'l-Letâif ve Metmuretü'l-Meârif, İst. 1289, I, 11.
3. Nev'îzâde Atâî Atâullah b. Yahya, Hadîkatü'l-Hakâik fî Tekmilet-i Ş-Şekâik, İst. 1268, s. 765.
4. Sâkıb Dede, Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan, Mısır, 1283, s. 37, Tevfîk, Mecmuatü't-Terâcîm, İst. Üniversite ktp. Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 192, vr. 36 a, Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, ist. 1976, II, 699.
5. Ankaravî, a.g.e. II, 226.
6. Ankaravî, a.e. I, 10.
7. Ankaravî, a.e. I, 7.
8. Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İst. 1333, I, 25.
9. Tevfîk, a.g.e. vr. 36 a.
10. Kerametli, Can, Galata Mevlevîhanesi Dîvan Edebiyatı Müzesi, İst. 1977, s. 29.
11. Evliya Çelebî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İst. 1971, II, 102.
12. Kehhâke. Ömer Rıza, Mu'cemü'l-Müellifîn, Beyrut, 1957, II, 259.
13. Gölpınarlı, Abdülbâkî, a.g.e. s. 408.
14. Ankaravî, Fütûhât-ı Ayniyye, İst. 1328, .6 vd.
15. Banarlı, Nihat Sami, a.g.e., II, 700.
16. Tevfîk, a.g.e., vr. 36a, Sakıb Dede, a.g.e., s. 39, İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Asârü'l-Musannifîn, İst. 1951, I, 218, Mehmed Tahir, a.g.e., I, 25.
17. Ankaravî, Minhâcü'l-Fukara, İst. 1328, s. 5 vd.
18. Ankaravî, a.e., s. 26.
19. Ankaravî, a.e., s. 6 vd.
20. Ankaravî, a.e., s. 57.
21. Ankaravî, Usûl, ü Tarikat-ı Mevlâna, Süleymaniye ktp. nafiz Paşa nr. 352, vr. 5a.
22. Ankaravî, Minhâcü'l-Fukara, s. 126.
23. Ankaravî, Mecmuatü'l-Letâif ve Metmûretü'l-Meârif, I, 342.
24. Ankaravî, Minhâcü'l-Fukara, s. 3.

25. Ankaravî, Şerh-ü Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye, Süleymaniye ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr. 3438, vr. 8a vd.
26. Ankaravî, Minhâcü'l-Fukara, s. 28.
27. Ankaravî, a. e., s. 7 vd.
28. Tevfik, a. g. e., vr. 36a., Ali Enver, a. g. e., s. 82.
29. Mehmed Tahir, a. g. e., I, 24. Meşâyih-i Osmaniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvali, s. 25 vd., İsmail Paşa, a. g. e., I, 218.
30. Brockelmann, Carl, Geschichte Der Arabischen Litteratur, Leiden, 1937-1943, Suppl. II, 662.
31. Ankaravî, a. e., s. 11.
32. (Daha fazla bilgi için bkz.) Cevdet Paşa'nın Abidin Paşa'ya yazdığı Mektup, Mekteb Ceridesi, III, sa. 33. s. 308 vd., Ateş, Ahmet, Cilt VII Mes'elesi, Belleten, 1952, XVII. sa. 61, s. 99 vd. Gölpinarlı, Abdülbâki, Mesnevî'nin VII. Cildi, Şarkiyat mec. 1966, sa. VI, S. 11 vd. Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu, I. 172, II, 96-103 Yetik Erhan, İsmâil-i Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, (Basılmamış Doktora Tezi) s. 43-50.
33. İsmâil Paşa, a. g. e., I, 218.
34. Tevfik, a. g. e., I, 218.
35. Brockelmann, a. g. e., II, 662.